

शेतकरी सत्कारानिमित्त श्री. भाऊंचे भाषण

प्रसंग- शेतकरी सत्कारानिमित्त श्री. भाऊंचे भाषण

दि. १६-०१-२०११, स्थळ - पंचक, चोपडा, जळगाव

सन्माननिय व्यासपिठ, माझ्या माता आणि भगिनींनो, मित्रांनो,

डॉक्टर साहेब इथे आहेतच, मी आत्ताच चार महिन्यांपुर्वी अमेरिकेत होतो आणि त्यावेळेला त्यांनी असं बंधन टाकलं तिथल्या डॉक्टरांनी की निदान सहा महिने तरी तुम्ही आमसभा किंवा सर्वसाधारणपणे जिथे खुप लोकं गोळा होतात अशा ठिकाणी जावू नये. तुम्हाला जर इन्फेक्शन वगैरे झालं तर तुम्हाला जड जाईल. ज्यावेळेला हेमचंद्र, राजेंद्र यांचा सत्कार आहे गावापासून जो होतो आहे असं कळलं त्यावेळेला मी मनाशी असा एक विचार केला की निदान वर्षात एक वेळा तरी, मागच्या वर्षी मी एका शेती कार्यक्रमात गेलो होतो, वर्षातून एक वेळा आपण जात राहू अगदी शेवटपर्यंत जात राहू आणि जर याच्यामध्ये शेवट होणार असेल तर त्याच्यापेक्षा चांगला आनंद नाही म्हणून ते नक्की केलं. (टाळ्या)

मित्रांनो, ह्या हॉर्बल्डबद्दल तुम्ही वरची भुमिका जाणली, त्याच्या आधीची भुमिका तुम्हाला सांगतो म्हणजे पुर्ण विषय लक्षात येईल. मी माझ्या आजाराबद्दल विल्वलँड हॉस्पिटलमध्ये ट्रिटमेंट घेतल्यानंतर माझ्याजवळ तिन दिवस तिथे मला त्यांनी आराम

करायला सांगितला होता तर मी त्यांना विचारलं की मी इथे आराम करण्यापेक्षा न्युयॉर्कमध्ये केला तर चालेल का? ते म्हणाले काही हरकत नाही तुमचे तेवढे दोन तास वाचतील तुम्ही तिथे जावून आराम करा. त्या तिन दिवसांमध्ये एका व्यक्तीने मला विचारल की तुम्हाला एक दिवसासाठी हॉर्वलडला जाता येईल का? हॉर्वलड लोकांची फार इच्छा आहे की तुम्ही तिथे यावं. तुम्हाला त्यांच्याशी, त्यांना तुमच्याशी बोलायचं आहे. आणि ही काही संधी परत परत येते असं नाही त्याच्यामुळे तुम्ही आहात तोपर्यंत आम्ही ती घेवू इच्छितो. तर म्हटलं चालेल. एक दिवस एवढी जरी आपली तब्येत ठणठणीत नसली तरी जावू म्हणून तिथे गेलो.

तिथल्या एका प्रोफेसरने आणि त्याच्यानंतर त्यांच्या व्हाईस चान्सीलरने किंवा डिल म्हणतात तिथे ते, एक प्रश्न माझ्यासमोर उपस्थित केला की, “भांडवलशाही ही जी आजची अर्थव्यवस्था आहे ही कायम राहिल असं तुम्हाला वाटत का?” आणि ही जी मार्केट म्हणजे बाजारावर आधारीत अशी सगळी जीवन पद्धती होवू पाहते आहे, हे सगळे वर्ड बँक वगैरे आहेत ते म्हणता आहेत की ही सगळ्यात चांगली पद्धत आहे. शासनाने आधी जे काही केलं होतं ते सगळं को-ऑपरेटीव्ह करा किंवा दुसरं आपण ज्याला पब्लिक सेक्टर म्हणतो तसं करा, ते ही फेल झालेलं आहे, कम्युनिझम फेल झालेलं आहे, सोशलिटी पॅटर्न ऑफ सोसायटी म्हणजे सर्वसाधारणपणे समाज आधारभूत अशा संस्था शासनानेच उभ्या कराव्यात, शासन केंद्रीत असा समाज असावा अशी दुसरी हवा आली होती. त्या हवेतून सुद्धा होरपळून निघालेत लोकं. आणि आता ही भांडवलधारी किंवा भांडवलशाही वर आधारीत, बाजारपट्ट्यावर आधारीत जी नवीन व्यवस्था रूजू पाहते आहे आपल्या देशातही त्याच भविष्य भवितव्य काय आहे असं तुम्हाला वाटत? असा त्यांचा प्रश्न होता.

तर मी त्यांना सांगितलं की मला जर आपण विचाराल की आजच्या परिस्थितीत ज्याप्रमाणे ही भांडवलशाही पुढे जाते आहे त्या परिस्थितीत त्या स्वरूपात तिला शुन्य भवितव्य आहे. तर तुम्ही स्वतः भांडवलदार असताना, भांडवलशाहीचे पुरस्कर्ते असताना तुम्ही असं कसं म्हणता? म्हटलं तुम्ही मला प्रश्न विचारलात तुमचे विचार काय, माझे विचार मी मांडतो आहे. तुम्हाला असं का वाटतं? तर म्हटलं एक भांडवलदार स्वतःच चार माणसांसाठी राहण्याच घर बांधण्यासाठी आठ हजार कोटी रुपये खर्च करू शकतो आणि ते आठ हजार कोटी रुपये जर मला मिळाले तर संबंध महाराष्ट्रमध्ये कोणत्याही

माणसाला पिण्याच पाणी चांगल्या प्रतीच मी देवू शकेल अशी व्यवस्था होवू शकते.
(टाळ्या)

तर हा भांडवलदार जर स्वतःला चार माणसांना राहण्यासाठी आठ हजार कोटी रुपये खर्च करणार असेल आणि इथले जवळजवळ साडे पाच कोटी लोकं हे चांगल्या पाण्यापासून दूर राहणार असतील तर ही भांडवलशाही चालेल किती! कधी तरी त्याला संपायलाच पाहिजे. जसं कम्युनिझम संपला तसा हा ही संपेल, पुढे कोणता वाद येईल मला माहित नाही. परंतु हे चालणार नाही हे मात्र मी म्हणू शकतो. म्हणे मग काय चालेल तर मी त्यांना सांगितल की हे जे मोठे भांडवलदार आहेत आणि त्या मोठ्या भांडवदारांमध्ये मोठे शेतकरी सुद्धा सामिल आहेत केवळ आम्हीच सामिल आहोत असं नाही, व्यापारी आहेत असं नव्हे. तो इंडस्ट्रीयलीस्ट आहेत किंवा उद्योगपती आहेत असं नव्हे, मोठे शेतकरी सुद्धा भांडवलदारच आहेत. आणि या शेतकऱ्यांनी जर लहान शेतकऱ्यांची फिकीर ठेवली नाही, आम्ही मोठे उद्योजक म्हणून जर आपल्याला उद्योजक म्हणून, आपल्याला हात देवून, आपला हात आमच्या हातात घेवून चालू शकलो नाही, आम्ही समाजाला जी बांधिलकी लागते त्या बांधिलकीला जपू शकलो नाही तर या भांडवलशाहीला काहीही भवितव्य नाही असं मी प्रतिपादन केलं.

अर्धा तास बोलणं चालू होतं, त्यांनी व्हीडीओही चालवला, सगळी मुलाखात घेतली. आणि शेवटी ते या निर्णयावर आले की आमच्या कंपनीच म्हणजे जैन इरिगेशन कंपनीच जे काही स्वरूप आहे ते समजण्याच आणि हावर्ड या युनिवर्सिटीमध्ये मांडण्याच काम ते त्यांच्या खर्चाने करतील आणि निदान पुढची १०, १५, २० वर्ष हावर्डमध्ये केवळ जैन इरिगेशनच हे जे मॉडेल आहे ते कसं जगापर्यंत पोहोचू शकेल असा विचार ते मांडतील. म्हटलं ते उत्तम आहे. परंतु तुम्ही एक काम करू शकता का तुम्ही जे लहान शेतकऱ्यांबद्दल बोललात ते शेतकरी जर आम्ही त्यांना भेटू शकलो आणि त्यांना इथे अशी जागतिक परिषद बोलवली आहे की साधारणतः दोनशे वेगवेगळ्या देशांचे प्रतिनिधी असतील, वर्ड बँकेचे लोकं असतील, आय मॅक्सचे लोकं असतील आणि त्यांच्यासमोर आम्ही त्यांना प्रश्न विचारू शेतकरी हे लहान असावेत मोठे नसावेत. आणि त्या लहान शेतकऱ्यांशी कसे ते मोठे होता आहेत किंवा झाले ही कहाणी आम्हाला जाणून घ्यायची आहे. आणि त्याच्यामध्ये तुम्ही टेक्नॉलॉजी म्हणजे तंत्रज्ञानाचा काय उपयोग केला, कसा केला आणि त्यांच्या भवितव्याला जोडून तुम्ही तुमच भवितव्य कसं तुम्ही साधलं

हे आम्हाला जाणून घ्यायचं आहे. हे एक जे मॉडेल आहे ते चालण्यासारखं मॉडेल आहे असं मला वाटतं. आणि उद्योगामध्ये मोठ्या उद्योगपतींनी लहानांना हात द्यावा, शेतीमध्ये मोठ्या शेतकऱ्यांनी लहान शेतकऱ्यांना हात द्यावा, ज्यांच्याजवळ पाणी नाही त्यांना पाणी देण्याची व्यवस्था करावी आणि आमच्यासारख्यांनी ते पाणी कसं वापरलं जाईल याच्याबद्दल खूप संशोधन करून, विचार करून काहीतरी अशी एक पोर्टेबल ज्याला आपण माफक अशा दरामध्ये ती सगळी वस्तु मिळू शकेल आणि आपण या एमएससीबी म्हणजे मराठी म्हणजे मरा आणि विसरा याच्या विळख्यातून कसे बाहेर पडू शकतील याचा विचार तुम्ही केला पाहिजे. म्हटलं हाच विचार मी आयुष्यभर करतो आहे, अजून आवाज म्हणजे अजून मला काही मार्ग दिसलेला नाही पण लवकरच मार्ग मिळेल अशी माझी खात्री आहे. पण कसलं म्हणजे तुम्ही काय म्हणजे तुम्हाला खात्री कशी वाटते? म्हटलं गेली दोन वर्षे झाले मी एकाच गोष्टीचा ध्यास घेवून बसलो आहे की कोरडवाहू शेतीला आपल्याला निदान बारमाही नाही पण आठमाही करता येईल का? त्याच्यासाठी त्या शेतकऱ्याला पाणी कुठून घ्यायलागेल? त्याला पाणी मिळेल का? मिळाल तर त्याला त्याची किंमत काय मोजावी लागेल? आणि शेतकरी अशी हिम्मत करतील का? त्यांना एवढी जिद्द विशेष करून कोरडवाहू शेतकऱ्यांच्या मनामध्ये निर्माण होवू शकेल का? अनेक प्रश्न आहेत. आणि या अनेक प्रश्नांचा मी फार जवळून अभ्यास केला कारण मी अजूनही माझ्या शेतीवर असतोच रोज, रोजच शेती करतो आणि स्वतःच्या हाताने पाणी दिलेले आहे, स्वतःच्या हातानेच सगळे ट्रॅक्टर चालविले आहेत, स्वतःच्या हातानेच सगळं काम शेतीच मी केलेलं आहे. त्याच्यामुळे तुम्ही जरी हाडाचा शेतकरी म्हणून म्हणालात तर मी आपल्याला हे सांगू इच्छितो की कापसाच्या गाडीवर वर झोपून अगदी बारा वर्षांचा असताना मी हा आनंद घेतलेला आहे. (टाळ्या) आणि त्या शेतीच्या माय माऊलीच्या ऋणामध्ये सतत रहावं आणि त्याची परतफेड करावी या ध्येयाने प्रेरीत होवूनच या उद्योग व्यवसायामध्ये पडलो.

मी त्यांना असं सांगितलं की आम्ही एक मॉडेल असं करू इच्छितो आहे मी आज हे पहिल्यांदाच आपल्यासमोर मांडतो आहे अजून शासनासमोर हे मांडलेलं नाही, विद्यापीठांसमोरही मांडलेलं नाही. विद्यापीठ हे नेहमीच मोरे साहेब शेतकऱ्यांच्या कमीतकमी दहा वर्षे मागे असतात. (हास्य) कमीतकमी (टाळ्या). विद्यापीठांना हे जाणवलं की हे कसंकाय घडलं, कसंकाय या शेतकऱ्याने इतकं मोठं उत्पन्न निर्माण केलं! वेळ लागतो कारण मोठ्या संस्था आहेत पुष्कळ कामं असतात. एक तर ते शासनाकडून पैसे आणायचे

याच्यातच त्यांचा तिन चतुर्थअंश वेळ जात असतो आणि राहिलेला एक चतुर्थअंश वेळ ते आणलेल्या पैशांचा हिशोब ठेवण्यामध्ये जातो, पण त्याचा उपयोग कधी होतो हेच मला समजत नाही. म्हणजे त्या पैशांचा उपयोग झाला पाहिजे ना!

आमच्याकडे काय असत की आम्ही उलटच करतो. आमच्याजवळ पैसे नसतानाच आम्ही गड्डा खोदतो, आणि मग पैसा कुठून आणायचा याचा विचार करतो, परंतु जे काम आहे ते सातत्याने चालूच राहतं. काम बंद होत नाही आणि पैशांसाठी काम थांबत नाही, त्याच कारण आम्ही पैशाचा विचार मागवून करतो. पण असं करून यांच चालणार नाही म्हणजे मुळात अशा पद्धतीने कोणतीही संस्था चालू शकते असं नाही आहे. पण माझी संस्था अशाच पद्धतीने चालते, अशाच पद्धतीने चालत चालत चालत अगदी जगाच्या पाठीवर ती पोहोचून गेली, एकशे सोळा देशांमध्ये आपला माल विकला जातो. (टाळ्या)

आणि आता हे कोरडवाहू शेतीसाठी आणि आपल्या देशामध्ये एक क्रांतिकारी असं पाऊल उचलायचा हा जो काही मोठा विचार आहे आणि ज्याच्यामधून संबंध देशामध्ये एक क्रांतीच स्वरूप येणार आहे. अजूनही एक लक्षात घ्या की पन्नास टक्के पाणी आपलं वाया जात, अजूनही आपण पन्नास टक्के पाणी समुद्राला देतो. कारण ज्यावेळेला पावसाळा असतो आणि तो अतिव असला किंवा फार जलद रितीने असला तर आपण त्या पाण्याला थांबवू शकत नाही. धरणही भरली जातात, विहीरीही भरल्या जातात, लहान जे धरणं आहेत ते ही भरले जातात, पाझर तलाव भरले जातात, सगळं भरून सुद्धा पाणी पुढे जातं. मग आता आपण काय इलाज करायचा? ह्या कोरडवाहू शेतकऱ्याला बिचाऱ्याला जगायला सुद्धा कठीण आहे. मग जर अशा परिस्थितीमध्ये त्याला जर आपण सांगितलं की अरे तु हे पंचविस हजार रुपये टाक, चाळीस हजार रुपये टाक तर पहिली गोष्ट ही आहे की बँकवाले पैसे देत नाहीत कारण तो आधीच कर्जबाजारी असतो. त्याच्या सातबाऱ्यावर कधीच तो कोरा नसतो आणि त्याच्यामुळे त्याला कोण कर्ज देईल? मग त्याला जर कोणी कर्ज दिलं नाही तर तो उभा कसा राहिल? हा दुसरा प्रश्न आहे.

तर याच्यासाठी एक मॉडेल असं शोधलं की बाबा आपण एक स्वयंपूर्ण अशी सिस्टीम त्याला द्यावी म्हणजे उदाहरणार्थ एक दोन हजार किंवा चार हजार किंवा तिन हजार लिटरची टाकी त्याला द्यावी, प्लॅस्टीकची किंवा कॉक्रीटची टाकी त्याला द्यावी, त्याच्यावर त्याला सुर्यावर चालणारा पंप बसवून द्यावा जो साधारणतः एक किंवा दोन एकरापर्यंत

दहा हजार किंवा विस हजार लिटर पाणी देवू शकेल तो पंप. आणि सुर्यच असल्यामुळे त्याला काही थंडी, ताप, फ्यू म्हणजे असं काही त्याला काही होत नाही. आणि तो सुर्य म्हणजे उगवायचा त्यावेळेला उगवतोच आणि ज्यावेळेला मावळायचा त्या वेळेला मावळतोच. त्याच्यामुळे निदान सहा किंवा सात तास तरी विज तुम्हाला त्या पंपाला मिळेल आणि तुम्हाला किमानपक्षी दहा हजार लिटर किंवा विस हजार लिटरची जी सिस्टीम आपण घेवू ती मिळू शकतील.

पण आता यानी पाणी कुठून आणून टाकावं त्या टाकीमध्ये? हा प्रश्न आहे. तर त्याच्यासाठी माझं म्हणणं असं आहे की त्यानी पाणी खरेदी करावं. आणि त्याला पाणी खरेदी करावं म्हणजे फार मोठी गोष्ट आहे ती. आपण अन्नाला पैसे द्यायला कधीच मागे-पुढे पाहात नाही. कपडे ज्यावेळेला खरेदी करायचे असतील त्यावेळेला तडातड पैसे देतो आणि कपडे खरेदी करतो. पण पाणी ज्याच्याशिवाय आपण जगूच शकत नाही अशा गोष्टीला आजपर्यंत काहीतरी पैसे मोजावे लागतात ही कल्पना आपल्याला काही सुचलेली नाही. आपल्या गळी ती केव्हा उतरेल हे ही माहित नाही. परंतु ती गळी उतरल्याशिवाय तुम्हाला भविष्यामध्ये पर्याय नाही हे मात्र अगदी खुणगाठ म्हणून बांधून घ्या. मग आता हे वॉटर मार्केट निर्माण होईल का? माझ्या मनात प्रश्न आला आणि त्याच उत्तर होय असं आहे. ज्या शेतकऱ्याजवळ पाणी आहे त्यानी दुसऱ्या शेतकऱ्याला ज्याच्याजवळ पाणी नाही त्याला पाणी द्यावं. त्यानी ते विनामुल्य द्यावं जी आपली संस्कृती आहे. त्यानी पैसे लावून द्यावं जो आपला व्यवहार आहे. आणि लावताना थोडसं सांभाळून पैसे लावावे, किमानपक्षी लावावे, माफक पैसे लावावे ही सुद्धा आपली संस्कृती आहे. परस्परांना सांभाळल्याशिवाय आपण फार मोठे श्रीमंत झालो तर श्रीमंत राहू शकणार नाही ही सुद्धा आपण मनाशी गाठ बांधून ठेवा.

दोन गोष्टी पाण्याशिवाय धकणार नाही आपण जास्त श्रीमंत असला आणि आपल्या बाजूला नऊ लोकं जर गरीब असले तर तुम्ही जास्त दिवस श्रीमंत राहू शकणार नाही. या खंबीर अशा भावनेनी आणि या निर्णयापर्यंत मी पोहोचलो तिन वर्षांमध्ये की हे आपल्याला जर करायचं असेल तर आपल्या हितासाठी आपण केलं पाहिजे. आणि तो नेमका विषय मी आपल्यासमोर मांडतो आहे की मोठ्या शेतकऱ्यांनी हे जाणून घेतलं पाहिजे की जर त्याचे पंप चोरीला जायला नको असं त्याला वाटत असेल, त्याची जी केळी उभी आहे तो कोणीतरी कापून घेतलं किंवा रात्री कापून घेवून गेला असं व्हायचं

नसेल, तुमची कपाशीही कोणीतरी वेचून गेलं हे ही व्हायच नसेल, तर तुम्हाला या गोष्टीचा आता विचार करण गरजेच आहे.

आणि हे दोन मुद्दे मी राजेंद्र आणि हेमचंद्र यांच्यासमोर मांडले की कारे तुम्ही आता थेट अमेरिकेपर्यंत पोहोचून आलात, तुम्ही सगळं ऐकून आलात, सगळं पाहून आलात, जग तुम्हाला बरं वाटत आहे, तुम्ही सुद्धा शुन्यातून सृष्टी निर्माण केली आहे, आता तुम्ही इतरांना मदत करणार का? म्हणाले करणार! मग कशी करणार मी तुला सांगतो की तु विस लोकां जे कोरडवाहू आहेत त्यांना शोध आणि कोरडवाहू शेतीसाठी मी एक मॉडेल देतो त्याला कोणी बँक पैसे देणार नाही तर तुम्ही त्यांना गॅरंटर व्हा, मग तुम्ही त्यांना हमी द्या बँकेला की काही हरकत नाही आम्ही यांचे पैसे यानी जर नाही भरले तर आम्ही ते भरू. आणि म्हटलं जी सिस्टीम मी तुम्हाला देतो आहे ती सिस्टीम परत घेण्याची मी तुला हमी देतो म्हणजे तुझेही पैसे सगळे जातील असं काहीनाही, तुझेही पैसे वाचतील.

मनात एक विचार होता चोर कप्यामध्ये की जर यानी पाणी त्याला दिलं नाही तर याचेही पैसे वाया जातील म्हणून हा पाणी देईलच. (हास्य) म्हणून मोठ्या शेतकऱ्यांनी लहान शेतकऱ्यांना पाणी दिले पाहिजे याचीही व्यवस्था त्याच्यामध्ये झाली. जर या मोठ्या शेतकऱ्याला दोन पैशांची गरज असेल तर त्याला दोनशे एक पाच हजार रुपये वर्षाकाठी म्हणजे त्या सिझनसाठी दिड-दोन महिन्यांमध्ये त्याला जेव्हा पाणी लागेल त्याच्यासाठी त्याला मिळू शकतील अशी त्याचीही व्यवस्था झाली. आणि त्याच्याच बरोबर ज्या शेतकऱ्याला आठ हजाराच उत्पन्न होत होतं, दोन किंवा कपाशी होत होती, त्याच्या ठिकाणी त्याला १५ किंवा १२ किंवा कपाशी होईल असे ते तंत्रज्ञान आणि अशी ती जडण-घडण आहे.

जर आता त्याला दोन किंवा कपाशी ऐवजी १२ किंवा कपाशी झाली तर त्याला पन्नास हजार रुपये कमीतकमी आणि जास्तीतजास्त काही लिमीट नाही आज सहा हजार रुपये घ्यायला तयार आहेत. तर सहा हजार रुपये जर असले तर बार सकम बहात्तर म्हणजे सत्तर हजार रुपये मिळतील. त्याला जर पाच हजार रुपये, सात हजार रुपये पाण्याचे द्यावे लागले तर काही हरकत त्याला वाटू नये, जर त्याने फुकट घेतलं असेल आणि त्याच्याजवळ बहात्तर हजार रुपये असले तर या सगळ्या सिस्टीमला आमच्याकडून जी सिस्टीम आम्ही तयार केली आहे त्याच्यावर मी डोकफोड करतो

आहे तिन वर्ष झाले त्या सिस्टीमचे पैसे काही जास्त लागत नाहीत, एक चाळीस एक हजार रुपये आहेत सबसिडी वजा जाता.

शासनाने त्याचा विचार करावा आणखी नामदेवरावांनी त्यांना विनवणी करावी त्यांच्या कवितांच्या मार्फत, किंवा त्यांच्या लेखांच्या मार्फत, किंवा त्यांच्या मैत्रीचा उपयोग करून हा भाग वेगळा आहे तो आम्ही करतोच आणि तो आम्ही करूच त्याच्याबद्दल काही वाद नाही. ते आमच्याही हिताच आहे आणि तुमच्याही हिताच आहे आणि जे आमच्या हिताच आहे तेच तुमच्या हिताच आहे, तुमच्या हिताच आहे तेच आमच्या हिताच आहे असं समीकरण पूर्णपणे बांधल गेल आहे. म्हणजे आपल्याला जर असं वाटत असेल की जैन इरिगेशन ही फार उदयाला मोठी झाली कंपनी झाली. कोणावर मोठी झाली? शेतकऱ्यांवरच मोठी झाली. शेतकरी नसला तर काहीच होणार नाही. मला फार आनंद वाटला की सर्वसाधारणपणे आम्ही आलो त्यावेळेला एक शंभर एक गाड्या मला इथे दिसल्या. मला १९७४ ची आठवण झाली.

१९७४ रोजी एका बँकरनी पहर या गावाला एक शेतकरी मेळावा बोलविला होता आणि तिथे मी गेलो होतो, मी तिथे प्रमुख पाहुणा होतो. त्यावेळेला मला जेवढ्या बैलगाड्या तिथे दिसल्या, तेवढ्याच गाड्या इथे आज दिसल्या. (टाळ्या) आणि मध्यंतरी १९७४ नंतर साधारणतः तुम्ही असा विचार करा की १९९१-९२ ला मी रावेरकडे आमच्या जळगावच्या आपल्या दुसऱ्या भागाकडे गेलो होतो तर तिथे मला तेवढ्या मोटरसायकली दिसल्या होत्या. त्यावेळेला मी मोटरसायकली विकत होतो. तर एक विचार करा गाडी, त्याच्यानंतर मोटरसायकल, मोटरसायकलीनंतर या कार असा आपला जो प्रवास आहे हा प्रवास स्वागतार्ह आहे, पण हा किती लोकांचा प्रवास आहे? फार कमी लोकांचा प्रवास आहे. म्हणजे त्याच्यातले दोन टक्के असतील त्याच्यापेक्षा जास्त नाही आणि हा साठ टक्के शेतकरी अजुनही कोरडवाहू आहे. आणि जोपर्यंत ते कोरडवाहूच राहतील तोपर्यंत आपल्या देशाचा जो प्रश्न आहे म्हणजे रोटी-कपडा-मकान तिन्ही. तर रोटी आणि कपडा हे दोन शेतीचे भाग आहेत. म्हणजे कपडा जरी पाहिजे असेल तर कापूस पाहिजे आणि रोटी पाहिजे असेल तर धान्य पाहिजे अशी परिस्थिती असल्यामुळे या दोन बाबतीमध्ये आपल्याला खूप मदत होणार आहे जर आपण या कोरडवाहू माणसाला उभे केलं तर.

आणि केवळ भारताचा प्रश्न नव्हे तर जगाचा प्रश्न आपण सोडवू शकू. जगाचा, मी रिपीट करून सांगतो आहे. आज जेवढे एकुण उत्पन्न आहे शेतीच त्याच्यापेक्षा सात

पटीने ते उत्पन्न होईल. आणि जर ते सात पटीने उत्पन्न झाल तर आपण या संबंध जगाला, उपाशी जगाला, आफ्रिकेमध्ये सुद्धा जे आज चाळीस टक्के लोकं तिथे अर्धपोटी झोपतात त्यांना सुद्धा आपण मदत करू शकू. आणि तिथे सुद्धा आपली कंपनी ही असच काम करणार आहे जे इथे करणार आहे.

काम काय आहे? फार सोप आहे. मी तुम्हाला सांगितलं त्याप्रमाणे एक टाकी आहे, एक पंप आहे जो सौर उर्जेवर चालतो आणि तो पंप कोणी चोरून नेवू नये याची जेवढी काळजी मला घेता येईल तेवढी घेतोच आहे. त्यानी तो चोरून नेलाच तर तो कुठे नेला हे मला कळेल किंवा तुम्हालाही कळू शकेल अशीही व्यवस्था करायचा प्रयत्न चालला आहे. परंतु याच्यामध्ये आणखीन मला एक वर्ष साधारणतः लागणार आहे. परंतु पहिल्या पहिल्या अवस्थेतल्या म्हणजे हे दुसर वर्ष आहे जिथे मी प्रयोग करतो आहे. तिन वर्ष पुर्ण झाल्याशिवाय कोणताही प्रयोग मार्केटमध्ये टाकायचा नाही, परंतु राजेंद्र आणि हे आपले हेमचंद्र या दोघांनी याची कबुली दिलेली आहे की २० लोकं आम्ही असे उभे करू, त्याच्यामुळे यांच्याकडे या 'मे' मध्ये मी तो प्रयोग करणार आहे. आणि त्या सगळ्या सिस्टीम्स ज्या आहेत त्या मी यांच्याकडे देणार आहे. (टाळ्या)

कोरडवाहू शेतकऱ्याला जर यानी १५ मे ला पाच हजार लिटर पाणी दिलं तर त्याला एक एकर कापूस म्हणजे बीटी, आपला बायोटेक्नॉलॉजीचा म्हणजे राशी-२ कोणता तरी तो कापूस असेल तो कापूस जर त्यानी लावला आणि जोपर्यंत पाऊस येत नाही म्हणजे साधारणतः १५ जुन तोपर्यंतच जर त्याला पाच-पाच लिटर पाणी दिलं तर त्याच काम भागतं आणि तो उभा राहतो. पहिल्याच वर्षी त्याला मिळालेल्या पैशामधून जो काही कर्जाचा हाप्ता असेल पहिला माझा प्रयत्न चालला आहे बँकेला हे समजावण्याचा की त्यांनी पहिल्या वर्षी काही पैसे घेवूच नये आणि दुसऱ्या वर्षापासून हाप्ते सुरु करावे, व्याज सुद्धा घेवू नये असा प्रयत्न चालला आहे. परंतु त्याच्यातही आम्ही सस्केसफूल होवूच कारण आजकाल बँका ऐकायला लागल्या कंपनीच. म्हणजे कंपनीजवळ पैसे असले ना म्हणजे सगळे बँकर्स सुद्धा बरोबर ऐकतात. (हास्य) आणि तुम्हाला माहिती आहे त्या बँकेची एक मोठी छटा आहे म्हणजे ज्यावेळेला पाऊस पडत नसतो तेव्हा छत्री देतात. (हास्य) नाही तर मग छत्री देत नाही. म्हणजे आता आपल्याजवळ पाऊस पडतो आहे पैशांचा आपल्याकडेही पाऊस आहे त्याच्यामुळे ते छत्री घायला तयार आहेत. म्हणून माझं जे काही म्हणणं आहे शेतकऱ्यांबद्दल ते ऐकून घेतात.

तर आता शेतकऱ्याला असं करून आपल्याला जमवता आलं पाहिजे. आणि जर तसं जमवलं तर त्यांनी स्वतःच्या शेतामध्ये सरकारची योजना केव्हा त्याच्या पदरी पडेल, कशी पदरी पडेल याच्याबद्दल मला जास्त माहिती नाही. म्हणजे मुळात प्रश्न असा आहे की जळगाव जिल्ह्यामध्ये जर एक सत्तर हजार शेतकरी लागणार असतील तर त्यांच्या बजेटमध्ये सात हजार शेतकरी बसतात. म्हणून म्हणजे ते पहिले जे शेतकरी बसतात त्याच्यामध्ये पन्नास टक्के बोगसच असतात. आणि बाकीचे १०-२० टक्के त्यांच्या कार्यकर्त्यांनाच फक्त भेटतात म्हणजे त्या शेतकऱ्यांपर्यंत पोहोचतच नाही. म्हणजे कोणीतरी जो कोणी लहान शेतकरी असेल त्याच्यापर्यंत पोहोचण कठीणचं. त्याच्यामुळे त्यांच्या या तळ्याची योजना कुठपर्यंत चालेल, किती त्यांनी चालवावी याच्यासाठी माझा स्वतंत्र प्रश्न चालूच आहे की हे तुम्ही कम्पलसरी करा. मी ते एक स्टेप पुढे गेलो आहे त्याला तुम्ही विहीरच खोदून द्या, ती विहीर खाली राहिली तरी हरकत नाही आठ महिने. पाच महिने फक्त, पावसाच पाणी चार महिने त्याच्यात पडाव आणि ते ते साठलेलं पाणी आहे म्हणजे पुढच्या वेळेला त्याला विकत घ्याव लागणार नाही एवढीच विहीर बांधा. म्हणजे सर्वसाधारणपणे दोन लाख लिटर पाणी हे त्या विहीरीमध्ये गेलं पाहिजे. आणि एका एकरावर जेवढे पाणी पडतं तेवढे त्याच्या स्वतःच्या शेतातलं पाणी घेतलं तरी त्याचा कार्यभाग बरोबर कामाला येतो. एवढे सगळे गणित आम्ही हे बसवलेलं आहे. आणि त्याच्यामुळे निश्चितपणे मला अस वाटत की या पार्टिक्युलर योजनेमुळे याच्यामध्ये ड्रीप आहे म्हणजे जसं आपण हे सौर ऊर्जा पंप ठेवला आहे तसा ड्रीप ठेवला आहे. म्हणजे ड्रीप मधून मोजून प्रत्येक झाडाला तुम्हाला पाणी द्यायचं आहे एक लिटर रोजचं आणि रोज म्हणजे एक आठ दिवस दुसरे आठ दिवस असं नव्हे आणि एकाच वेळेला तिन लिटर असेही नव्हे. त्याला रोज एकच लिटर दिलं पाहिजे. आणि ते सातत्याने आपण पाऊस पडतो तोपर्यंत दिलं तर तुमच्या उत्पन्नमध्ये लक्षणीय वाढ आणि ती केवळ एक पटीची नव्हे तर सहा पटीची होवू शकते हे आम्ही आमच्या या संशोधन केंद्रामध्ये पाहिलेलं आहे. तुमच्या संशोधन केंद्रामध्ये आता त्याची ट्रायल आम्ही घेणार आहोत. आणि मला असं वाटतं की जर ते होवू शकलं तर या भूमीमध्ये जन्माला आलो आणि त्याचे पांग मी नामदेवांच्या भाषेत सांगायचं असेल तर फेडू शकलो, काही अंशी तरी फेडू शकलो याच्याबद्दल मला खूप आनंद होईल. आणि जाण्याच्या आधी हे जर करू शकलो, चांगल्यारीतीने करू शकलो, सगळ्यांपर्यंत पोहोचू शकलो, आफ्रिकेमध्ये पोहोचू शकलो, प्रत्येक कोरडवाहू शेतकऱ्याकडेही पोहोचू शकलो आणि त्याच्यासाठी

मला खूप आपली ज्यांच्याजवळ पाणी आहे अशा शेतकऱ्यांची मदत लागणार आहे त्या मदतीलाही आपण योग्य तो प्रतिसाद द्याल अशी माझी खात्री आहे, तसं जर काही होवू शकलं तर एक आणखी होईल.

आज फक्त हेमचंद्रचा मुलगा आमच्या अनुभूती शाळेमध्ये शिकायला आहे. अनुभूती एक विशीष्ट शाळा आहे. एका वेड्याने बांधलेली चांगली माणसं निर्माण करण्यासाठी अशी ती पुर्ण रहिवाशी शाळा आहे. म्हणजे हा इथे कसा आला मला हाच प्रश्न पडला आहे पण तो आला आहे. तो विचारून आला असेल किंवा परमीशन घेऊन आला असेल, त्याला परमीशन का दिली हा मी प्रश्न आमच्या प्रिन्सीपलला विचारणार आहे की बाबा हा तिथे काही मी लग्नकार्यासाठी गेलो, कारे? कसा आला सांग? दाखव तु तिकडे तिकडे बघ. (हास्य) हा आमच्या अनुभूती शाळेत आहे, अनुभूती शाळा ही पन्नास कोटी रुपये खर्च करून बांधलेली शाळा आहे, पन्नास कोटी. आणि तिथे एकही पैसा कंपनीला किंवा आमच्या या फर्मला किंवा आम्हाला वैयक्तिकरीत्या मिळत नाही. ती ट्रस्टने चालवलेली शाळा आहे.

ती समाज, सामाजिक बांधिलकी आणि सामाजिक जे काही आपल्याला देण लागतो आपण समाजाचं त्याच्या त्या भावनेच्या पोटी जन्मलेली ही शाळा आहे. आणि म्हणून त्याच्यावर पन्नास कोटी लागले तरी हरकत नाही, शाळा अगदी दोन-तिन कोटीमध्ये अगदी चांगल्यातली चांगली करायची तर होते, पण ही शाळा तुम्ही तिथे जावून मोजू शकता. जेवढे दगड तिथे मोजाल तेवढ्यामध्ये तुम्हाला समजून जाईल की हे बरोबर आहे पन्नास कोटी रुपयांचा हिशोब आहे. आणि पन्नास कोटी रुपये टाकून ही शाळा बांधली इथे माणस घडायची आहेत. इथे आम्ही शेतकरी सुद्धा घडतो आहे, त्यांना सुद्धा पोराना आम्ही या म्हणजे कापणीला निंदणीला लावत असतो.

एक आणखी शेतकी शाळा काढली तो भाग वेगळा आहे, ती तर सरांना माहिती असेल तर तो ही एक भाग वेगळा. पण तिथे सुद्धा अशाच प्रकारच ज्ञान द्यायचा आमचा प्रयत्न चालला आहे, तिथे माणसं घडवायचा प्रयत्न चालला आहे.

सगळ्या शेतकऱ्यांची मुलं जर अनुभूती सारख्या शाळेत शिकू शकली किंवा अनुभूतीमध्ये येवू शकली तर त्याच्यापेक्षा जास्त माझ्या जीवनामध्ये मला आणखी काही नको आहे. दिड लाख ते दोन लाख रुपये तिथे राहण्याचा खर्च आहे केवळ राहण्याचा खाण्याचा आणि त्याच्यानंतर शिकण्याचा, शिकवण्याचा जो काही खर्च

आहे तो एवढा आहे. सर्वसाधारणपणे तुमच उत्पन्न सात लाख रुपये असल्याशिवाय दोन लाख एका पोराच्या शिक्षणावर आपण खर्च करू शकत नाही, दिड लाख रुपये सुद्धा करू शकत नाही ही वस्तुस्थिती आहे.

मग प्रत्येक शेतकऱ्याला लहान असो की मोठा जर एक साधारणतः सात, आठ लाख रुपयेच उत्पन्न होवू शकलं अगदी तिन एकर, चार एकरवाल्याला सुद्धा तर तो अनुभूतीमध्ये त्याच्या मुलाला पाठवू शकतो. आणि कितीतरी भवरलाल जैन, कितीतरी जवाहरलाल नेहरू इथे निर्माण होवू शकतात. (टाळ्या) आणि मी खात्रीने आपल्याला सांगतो की तो सुद्धा एक कारखानाच आहे. पण तो कारखाना पैशांसाठी चालविला जात नाही, नफ्यासाठी चालविला जात नाही, तो ज्ञान प्रदान करण्यासाठी, ज्ञान देण्यासाठी तो कारखाना चालविला जाईल, आणि तिथे आपली सगळी पोरं पाहिली म्हणजे मला खूप आनंद होईल.

आजकाल आमच्या डिलर लोकांची, तिन-चार डिलर जे आहेत जे जे वितरक आहेत त्यांची मुलं तिथे आहेत. शेतकऱ्यांची दोनच मुलं तिथे आहेत जास्त नाही. एक आमच्या वाकोदचा आहे, एक इथला आहे, आणखीन दोन एक असतील, चार एक असतील, आता मागच्या वर्षी एकच होता मग दोन झाले. आता चौथ वर्ष आहे, मला वाटतं चार-पाच झाले. पण सगळेच व्हावे अशी माझी इच्छा आहे.

मित्रहो हा जो विषय आहे हा जर आपण लक्षात घेतला त्याच्यासाठी फक्त तिन गोष्टींची आवश्यकता आहे तुमच्याकडून - एक पाहिजे हिम्मत, दुसरी पाहिजे जिद्द आणि तिसरी पाहिजे 'सगळे मिळून करू या', म्हणजे केवळ आपलच भलं व्हावं असं नव्हे. आपल्याबरोबर आपल्या शेजाऱ्याचही भलं व्हावं ही वृत्ती तुमच्या मागे तुमच्या अंगी जी मुळ आपल्या संस्कृतीमध्ये आहे त्या संस्कृतीला धरून ही जी वृत्ती आहे ती आपल्या अंगी बाळगली पाहिजे. जर या तिन गोष्टी आल्या, तिन गोष्टी असल्या तर बाकीच काम तुम्ही माझ्यावर सोडा, मी ते पूर्णपणे करीन आणि तुमचे आशिर्वाद घेवूनच परत जाईन एवढी तुम्हाला विनंती करतो. (टाळ्या)

जय हिंद, जय महाराष्ट्र.